

Türkiye’de Siyasal Muhafazakârlığın Kadın ve Aile Politikaları

Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümetleri Dönemi

Emel Çokoğullar

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Türkiye’de Siyasal Muhafazakârlığın Kadın ve Aile Politikaları Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümetleri Dönemi

Yazar: Emel Çokoğullar

Editör: Ertan Akkaş

Kapak ve Sayfa Düzeni: Buse Dilara Dirim

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

2022 Eylül, Ankara

ISBN No: 978-625-7424-58-5

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

Baskı:

Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 47865

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48

Tel: 0(312) 341 36 67

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Türkiye’de Siyasal Muhafazakârlığın Kadın ve Aile Politikaları

Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümetleri Dönemi

Anneme ve Babama...

ÖNSÖZ

Öncelikle belirtmek isterim ki bu çalışma, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde Prof. Dr. Serpil Sancar danışmanlığında 2018'de tamamladığım doktora tezimin birtakım güncellemeler yapılarak yeniden düzenlenmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin ilk iktidar yıllarından 2018'e kadar kadın ve aile politikalarını, muhafazakâr ideolojinin toplumsal ve siyasal tasavvurundan kopmadan incelemeyi amaçladım. Bu süreçte, Türkiye'de kadınların tarihini, ikincilleştirilmelerini, aile içindeki yaşamlarını, kamusal alandaki eksikliklerini, siyasal olana dair suskunluklarını, emeklerini, bedenlerini, şiddetle yüzleşmelerini ve deneyimlemek zorunda kaldıkları birçok şeyi düşünmem de gerekti. Tabii ki de kadınların hayatını araştıran, sorgulayan ve yazıya döken birbirinden değerli feminist tarihçi ve araştırmacılar bana yol gösterici oldu. Bu kitabın ortaya çıkmasında da onların bu alandaki araştırmaları ufuk açıcıydı diyebilirim. Her birinin düştüğü not hem heyecanımı arttırdı hem de farklı bir bakış açısı geliştirebilmemi sağladı. Gerçekten de bana çok şey kattılar. Bu anlamda, akademik hayatın en önemli aşamasını oluşturan doktora süreci ve dolayısıyla doktora tezi, benim için de öğrenmek istediklerimi öğrenebildiğim, olaylar ve olgular arasındaki ilişkilere çok daha farklı boyutlarda bakmaya başladığım bir anlama sahiptir. Hocam Prof. Dr. Serpil Sancar'ın ve tez izleme komitesinde yer almayı kabul eden Prof. Dr. Alev Özkazanç ve Prof. Dr. Menderes Çınar hocalarımla katkıları ve desteği hem akademik hem de bireysel hayatımın bu önemli aşaması adına çok kıymetliydi. Yine tez savunmasında jüri üyelerim arasında bulunan Doç. Dr. İlknur Yüksel Kaptanoğlu, Doç. Dr. Emel Memiş Parmaksız ve Prof. Dr. Ayça Kurtoğlu hocalarımla, tez çalışmamın akademik açıdan güçlenmesi adına eşsiz bir özveride bulundular. Bu süreç, onlarla çok daha öğretici ve elbette ki keyifliydi.

Doktora tezimin konusunu belirlerken ben de birçok farklı konu arasında kalarak kararsızlıklar yaşadım ve bazen, her defasında yeniden başlamak zorunda kaldım. Ancak tüm bu yaşananların ve ortaya çıkan zorlukların, şu an bakabildiğim pencere üzerindeki paha biçilemez etkisini hissediyorum. Türkiye'de kadın ve aile konusu, aslında toplumun önemli bir bölümünün de gözlemleyebildiği gibi oldukça hassas ve bir o kadar da müdahaleye açık bir alanı kapsamaktadır. Kadın hareketlerinin uzun yıllardır farklı sorun alanları ile şekillenen eylemsellikleri, kadın hak ve özgürlüklerinin elde edilmesi ve genişletilmesi adına çok önemlidir. Osmanlı son döneminden itibaren başlatılan

bu mücadele, günümüze ulaşana kadar oldukça farklı evrelerden geçmiş; ancak temel hareket noktası üzerinde radikal bir değişim yaşanmamıştır. Hükümetlerin politikaları ve küresel gelişmeler, bu mücadelenin gidişatını etkilemiştir. Özel alan-kamusal alan kısıncası, kadın bedenine yönelik politikalar, ev içi emeğin görmezden gelinmesi, kadına yönelik şiddet olayları, kadının yaşamı üzerinde doğrudan belirleyici olmuştur. Türkiye'de kadın ve aile özdeşliğinde inşa edilen siyasal ve toplumsal pratiklerle karşılaşmıştır. Bu çalışmada da aslında bir bakıma bu özdeşliği sorgulayarak ilerlemeyi amaçladım. Dönemin çerçevesini ise AK Parti'nin 2002'de başlayan iktidarını günümüze kadar ulaştırarak çizmeye çalıştım. Dolayısıyla da kadın ve aile politikaları adına birçok yasal düzenleme, farklı söylemler, çelişkiler ve erkek egemen yapının güçlü unsurlarıyla karşılaştım. Bazen sıradan gibi duran basit bir cümle ya da büyük konuşmaların arasına sıkıştırılmış küçük bir kelime, çıkarım alanımı genişletmeme yardımcı olduğu gibi analizlerin de seyrini değiştirdi. Son kertede kısaca bahsetmem gerekirse kitapta, AK Parti'nin aile politikaları muhafazakâr ideolojinin temel unsurları bağlamında incelenmektedir. Muhafazakâr ideolojinin erkek egemenliği ile ilişkisi teorik arka planında, AK Parti'nin özellikle 2011 sonrası dönemde aileyi sosyal politikaların merkezine yerleştirme çabası ele alınmaktadır. Bu politikalar aracılığıyla bozulduğu düşünülen aile yapısının onarılmaya ve "geniş aileye ilişik çekirdek aile" olarak adlandırılan modelin canlandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bahsi geçen bu aile modelinde de erkek, evin reisi olmakta ve kadın, çeşitli nedenlerle uzaklaştığı ileri sürülen eve geri çağrılarak erkek egemenliği güçlendirilmektedir. Kadın, fıtratına uygun olduğu belirtilen rol ve görevlerini yerine getirmeye teşvik edilmekte ve ailede yaşanan bozulmanın kaynağının kadının değişen yaşamı ile ilgili olduğu ortaya konmaktadır. Bozulmanın durdurulmasına yönelik detaylı yasal düzenlemeler yapılmakta, muhafazakârlık ve erkek egemenliği ortaklığında "ideal kadın" tanımlanmaktadır. 2018'den günümüze ulaşan çizgide ise toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden ziyade cinsiyetler arası adalet vurgusunun güçlendiğine tanıklık edilmektedir. "Sapkınlık" ve "sapkın ilişkiler" tanımlamalarına yaygın bir şekilde başvurulmakta ve mahremiyetin bozulduğuna dikkat çekilerek sorunların çözümünün kendi kültürel değerlerimiz ve inancımızda aranması gerektiğini salık veren bir politik duruş ile karşılaşılmaktadır.

Kütahya, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
KISALTMALAR	11
GİRİŞ	13

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAFAZAKÂRLIK VE ERKEK EGEMENLİĞİ İLİŞKİSİNDE KADIN VE AİLE.....	21
1.1. MUHAFAZAKÂRLIĞIN TEMEL UNSURLARI	24
1.1.1. Toplumsal Düzenin Kutsallığı ve "Tarihi Süreklilik"	24
1.1.2. Toplum ve Toplumsal Kurumlar.....	27
1.1.3. İnsan Doğası.....	31
1.1.4. Gelenek ve Gelecek Ortasındaki "Öz"	34
1.2. MUHAFAZAKÂR İDEOLOJİDEKİ "KÜÇÜK TOPLUM": AİLE	35
1.2.1. "Eşitsiz"liğin Doğallaştırılması.....	40
1.2.2. Yaşamın Aile Merkezli Kurgusu.....	43
1.2.3. Aile-Evlilik Özdeşliğinde Boşanmanın "Kötülüğü".....	44
1.3. "YENİDEN ÜRETİM" BİRİMİ OLARAK AİLE VE AİLE İÇİNDEKİ KADIN	47
1.3.1. Üretim-Tüketim-Hizmet Ağı'nda Kadın.....	50
1.3.2. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Heteroseksizmin Yüceliği.....	52
1.3.3. Erkek Denetimindeki Kadın ve Korunma Mekânı Olarak Ev	56
1.3.4. "Çifte Eksiklik" ile Tanımlanan Kadın	60

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKÂRLIK VE AK PARTİ	63
2.1. TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKÂRLIĞIN GELİŞİMİ	63
2.1.1. Toplumsal Yozlaşma/Buhran Kaynağı Olarak Kadın ve Aile.....	65
2.1.2. Ulus-inşa Sürecinde Kadın ve "Modern Aileler/Yuvalar"	67
2.2. "ÖZ" VE "DÜZEN" ARASINDAKİ İLİŞKİDE KADIN VE AİLE	70
2.2.1. Türkiye'nin "Kurucu Muhafazakârları"nda Cemiyet-Değişim ve Aile.....	73
2.2.2. Türkiye'de Siyasal Muhafazakârlığın Cemiyet-Aile-Kadın Tasavvurunda Düzen ve Ahlâk Arayışları.....	78
2.2.3. Cemiyetin "En Küçük Nüvesi" Olarak Aile ve "Ailedeki Kadın"	81
2.2.4. Ahlâk, Maneviyat ve Nizam Arayışlarının Tam Ortasında Duran Aile	83
2.2.5. 1980 Sonrası Dönemde Yükselen Dindarlık ve Anavatan Partisi (ANAP)	85
2.2.6. Milli Görüş'ten AK Parti'ye.....	89
2.3. AK PARTİ VE MUHAFAZAKÂR DEMOKRASİ	92
2.3.1. "Öz"ün Korunması ve "Sağlam Aile Yapısı"	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AK PARTİ'NİN AİLE POLİTİKALARI	103
3.1. "EN GÜÇLÜ AĞ", "EN DEĞERLİ VARLIK" VE "EN KÜÇÜK BİRİM" OLARAK AİLE	103
3.2. AK PARTİ HÜKÜMETİ'NİN 2002-2011 DÖNEMİ'NDE KADIN VE AİLE POLİTİKALARI	107
3.2.1. Kadın-Erkek "Eşitliği".....	109
3.2.2. Zina-Suç-Ceza İlişkisi.....	115
3.2.3. Kadın ve Şiddet.....	118
3.2.4. Kadın İstihdamı.....	123
3.3. 2011-2018 DÖNEMİ'NDE AK PARTİ'NİN DOĞRUDAN POLİTİKALARININ KONUSU OLARAK AİLE	129
3.3.1. Üç Çocuk Politikası.....	133
3.3.2. Yaşlı Ebeveynlerin Barındırılması ve Bakımı.....	137
3.3.3. "Aile Birliği"nin Bozulması: Boşanma.....	140
3.3.4. Kürtaj: Bir "Yıkım" ve "Yok Olma" Projesi.....	143
3.3.5. "Mukaddes Müessesese": Evlilik.....	147
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
GÜÇLÜ AİLE TALEBİ İLE YÜKSELEN KARŞITLIKLAR	151
4.1. TEHLİKELER-TEHDİTLER: "SAPKIN TERCİHLER" VE "ÇAĞIN HASTALIKLARI"	151
4.2. DÜNYADA NELER OLUYOR?: KÜRESEL VİRÜSLER VE KÜRESEL KARŞITLIKLAR	154
4.2.1. Derinleşen Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği.....	155
4.2.2. Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden Çekilme Kararı.....	157
4.3. CİNSİYET ADALETİ VE "AİLEERKİLLİK"	161
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	165
KAYNAKÇA	173

KISALTMALAR

a.g.e.	:	adı geçen eser
AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti	:	Adalet ve Kalkınma Partisi
AP	:	Adalet Partisi
AÜ	:	Ankara Üniversitesi
Bkz.	:	Bakınız
BM	:	Birleşmiş Milletler
CEDAW	:	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women
CGP	:	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	:	Çeviren
Der.	:	Derleyen
DP	:	Demokrat Parti
DSP	:	Demokratik Sol Parti
DSÖ	:	Dünya Sağlık Örgütü
Ed.	:	Editör
FP	:	Fazilet Partisi
GEBLİZ	:	Gebe Bebek Lohusa İzleme Sistemi
GETA	:	(Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi) Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi
Haz.	:	Hazırlayan
ILO	:	International Labour Organization
İŞKUR	:	Türkiye İş Kurumu
İTC	:	İttihat ve Terakki Cemiyeti
KADEM	:	Kadın ve Demokrasi Derneği
KEFEK	:	Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
KEİG	:	Kadın Emeđi ve İstihdamı Girişimi
KSGM	:	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
MGK	:	Milli Güvenlik Kurulu
MHP	:	Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	:	Milli Nizam Partisi
MSP	:	Milli Selamet Partisi
LGBT	:	Lezbiyen-Gey-Biseksüel-Trans

OECD	:	The Organisation for Economic Co-operation and Development
RP	:	Refah Partisi
s.	:	sayfa
SBF	:	Siyasal Bilgiler Fakültesi
SP	:	Saadet Partisi
SSGSS	:	Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	:	Türk Ceza Kanunu
TİSK	:	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TPD	:	Türkiye Psikiyatri Derneği
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRGEV	:	Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı
TÜSİAD	:	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
Yay. Haz.	:	Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Muhafazakârlık, Aydınlanmanın ve modernitenin beraberinde getirdiklerine yönelik keskin itirazlar geliştirerek ortaya çıkan sonucun yıkımdan başka bir şey olmadığını ileri sürmüştür. Belli zaman ve mekân boyutlarında, o zaman ve mekâna dek geçen süreç içinde "iyiliği" kanıtlanmış gelenek ve kurumların yerine tüm zaman ve mekân boyutlarını aşan, "evrensel doğal insan tipi"nden hareketle geliştirilmek istenen "yenilikler"in öne çıkarılmasına yönelik bir reddiye okunmuştur.¹ "Aydınlanmanın radikalizmi" veya "kendini milatlaştıran Aydınlanmacılık", muhafazakârlığın düşünsel alanını oluşturmuştur.²

Aydınlanmanın akla tanıdığı sınırsız hareket alanının, insanı her şeyi en baştan yaratmaya muktedir kılan vurgusunun ve ardından gelen devrimlerin, muhafazakârlığın ortaya çıkış serüvenini başlattığı sıklıkla vurgulanmıştır.³ Ancak genel olarak bir tarih arayışı söz konusu ise bu arayışa 1789 Fransız Devrimi'nin yanıt ürettiği muhafazakâr kuramcılarının metinlerinde ele alınmıştır. Fransız Devrimi'nin siyasal ve toplumsal yapıyı kökten değiştirerek başlattığı çağ, neredeyse tüm boyutlarıyla eleştirilerek mahkûm edilmiştir. Toplumsal yıkımın tarihi olarak görülen devrimin Fransa'da yarattığı bu "yeni" hal, asla kabul edilemeyecek büyük bir musibet olarak görülmüştür. Fransız Devrimi'nin bu kadar kötü olmasının nedeninin de topyekûn bir yok ediş süreci başlatması ve toplumun tecrübesine dair her şeyi silmesi ile ilgili olduğu belirtilmiştir.⁴ Dış müdahaleler sonucu yaşanan değişim hareketleri, insanın ve toplumun varlığına yönelik tehdit olarak kabul edilmiştir.⁵ Bir bütünü ve can-

¹ Levent Köker, **Demokrasi Üzerine Yazılar**, Ankara, İmge Kitabevi, 1992, s. 89.

² Tanıl Bora, "Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığının Bazı Yol İzleri", **Toplum ve Bilim**, Sayı 74, Güz 1997, s. 8.

³ David Robertson, **A Dictionary of Modern Politics**, 3rd. Ed., Europa Publications, 2004; Robert Leach, **British Political Ideologies**, Penguin Books Ltd., New York, 1991; Frederick M. Watkins, "Conservatism", **The Encyclopedia Americana**, International Edition, Vol. 7, Grolier Incorporataed, 1982; Philippe Beneton, **Muhafazakârlık**, Çev. Cüneyt Akalın, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991; Robert Nisbet, "Muhafazakârlık", **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, Der. Robert Nisbet & Tom Bottomore, Ankara, Verso Yayıncılık, 1990.

⁴ Edmund Burke, **Reflections on the Revolution in France**, Ed. J.C.D. Clark, Stanford, California, USA, Stanford University Press, 2001.

⁵ Michael Oakeshott, "Muhafazakar Olmak Üzerine", **Muhafazakâr Düşünce**, Çev. İsmail Seyrek, Sayı 1, 2004; Russell Kirk, "Muhafazakârlık Fikri", **Liberal Düşünce**, Çev. Bengül Gündörmez, Yıl 10, Sayı 37, 2005; Russell Kirk, "Süreklilik ve Değişim", **Muhafazakâr Düşünce**, Çev. Faruk Çakır, Sayı 4, 2005, ss.11-26; Robert Nisbet, **Muhafazakârlık: Düş ve Gerçek**, Çev.

lılığı anlattığı öne sürülen toplumun karşısına çıkan en büyük tehlike, ihtiyaçlar nispetinde gelişmediği gibi radikal boyutlara ulaşan değişim hareketleri olarak gösterilmiştir. Toplumun refleksleriyle şekillenmeyen bu değişim hareketlerine karşıtlık da öncelikle, insan aklının iddia edildiği gibi kusursuz ve muntazam çalışmadığı üzerinden gelişmektedir.⁶

Akl, önemli olmakla birlikte aklın tek başına yaratıcı ya da kurucu olabilecek yetkinlikte olmadığı anlatılmaktadır.⁷ Aklı ile ancak sınırlı bir güce sahip olabilen insanın, yarı kutsallıkla örülü toplum ve dokusu bilgellik ile çevrili toplumsal kurumlar ile anlamlı hale gelebileceği üzerinde durulmaktadır. İnsanın yetersizliği ve çaresizliği, toplumsal kurumlara duyulan ihtiyacı açıklamakta, bu ihtiyacın temel ve zorunlu karakteri vurgulanmaktadır. Muhafazakârlara göre, "bağımlı" ve güvenlik arayışı içerisinde olan insan, toplumdan ve onun kurumlarından ayrı ya da kopuk yaşayamamaktadır.⁸ Aile, bu kurumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Muhafazakâr ideolojide çok ulvî ve kutsal bir yaratım sürecinin başladığı ve yaşandığı bir kurum olarak değerlendirilen aile, toplumun âdeta özünü oluşturmakta ve güçlü bir toplumun vazgeçilmez unsuru olarak görülmektedir. Ailede gelenek ve kültür aktarımı sağlanmakta, insanın sınırlı doğasına yönelik iyileştirici düzenlemeler yapılmakta, toplumsal cinsiyet rolleri öğrenilmekte, hiyerarşi-otorite ve itaat ilişkilerinin meşruiyeti inşa edilmektedir. Tek başına yetkin olmadığı öne sürülen insan, gerekli bilgi ve becerilerle donatılarak eğitilmekte, sınırlılığından ve yetersizliğinden kurtarılarak ehlileştirilmektedir. Bu "ehlileşme", toplumun esenliği ve mutluluğu açısından da hem şu an hem de gelecek için zorunlu görülmektedir. Söz konusu bu sürecin tamamlanmaması ya da eksik kalması halinde ortaya çıkabilecek muhtemel sonuç, karmaşa ve düzen yoksunluğu ile birlikte anılmaktadır.

Muhafazakâr ideolojide, bahsi geçen bu karmaşa haline yönelik bir korku ve tepki belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Düzen, neredeyse yaşamın devamı anlamına geldiği için düzen yokluğu, tahayyülü zor bir yıkım ile eşdeğer kabul edilmektedir. Aile de bu korkulan "son"un yaşanmaması adına önlemler almakta, özgün yapısal özellikleri sayesinde engeller oluşturmakta

M. Fatih Serenli & Kudret Bülbül, Ankara, Kadim Yayıncılık, 2007; Karl Mannheim, **Essays on Sociology and Social Psychology**, London, Routledge and Kegan Paul, 1966.

⁶ Edmund Burke, "Gelenekselcilik", **Muhafazakâr Düşünce**, Der. John Kekes, Çev. Bilal Canatan, Yıl 1, Sayı 3, Kış 2005, s. 12; W. J. Stankiewicz, **In Search of a Political Philosophy Ideologies at the close of the twentieth century**, London, Routledge, 1993, s. 23-24; Clinton Rossiter, **Conservatism in America**, New York, Vintage Books, 1962.

⁷ Edmund Burke, "Gelenekselcilik", **Muhafazakâr Düşünce**, Der. John Kekes, Çev. Bilal Canatan, Yıl 1, Sayı 3, Kış 2005; Charles W. Parkin, "Burke and The Conservative Tradition", **Political Ideas**, Ed. David Thomson, Penguin Books, 1969, s. 122.

⁸ Andrew Heywood, **Siyasi İdeolojiler**, Çev. Ahmet Kemal Bayrma, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnaç, Şeyma Akın ve Buğra Kalkan, Ankara, Adres Yayınları, 2007, s. 96.

ve etkin bir şekilde işleyebilen yasak-ceza mekanizmalarından yararlanmaktadır. Başka bir ifadeyle, toplumsal istikrarın ve huzurun bozulmaması adına gerekli olan donanımına sahip bir nesil üretmeye çalıştığı üzerinde durulmaktadır. Bu yeni nesillerin de toplumsal veriler ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurulurken ait olduğu öne sürülen toplumun gelecekteki varlığını inşa etmekle görevli hale geldiğinden bahsedilmektedir.

Muhafazakârlığın, ailenin bozulmaması ve mevcut yapısının korunması adına erkek egemen yapı ile yollarının kesiştiği kabul edilmektedir. Otoritenin önemsendiği ve aile içerisinde otorite kaynağı olarak babanın gösterildiği muhafazakârlıkta, sıklıkla belirtildiği üzere erkeğin egemen olduğu aile modeli onaylanmaktadır. Bu aile modelinde baba, evin tek otorite sahibidir. Kadın ise ev içerisindeki yaşamı ve dolayısıyla evin dışındaki yaşamı kolaylaştırmaktadır. Kadının aslı görevi ve yaşam alanı, ev ve evin sınırları ile ilgili olmaktadır. Bu sınırların öğrenilerek içselleştirilmesi süreci, ailenin oldukça etkin bir şekilde gerçekleştirdiği cinsiyete dayalı iş bölümünü de beraberinde getirmektedir. "Kadınlık"- "erkeklik" rollerine uygun düşen bir bölüşüm yapılmakta ve bu bölüşüm ile cinsiyetin merkeze alınarak yapıldığı bir görev dağılımından çok daha fazlası anlatılmaktadır. Eşitsizlik, hiyerarşi, itaat, "ikincilleştirme" ve "önemsizleştirme", "doğallaştırılarak" sunulan bu bölüşümün içeriğini doldurmakta, aile de ortaya çıkabilecek meşruiyet sorununu kendi iç dinamikleri ile aşmaya çalışmaktadır. Böylece erkek egemen sistemin, aile kurumu içerisinde evlilik yoluyla kadın bedenini de kontrol altına alabildiği ileri sürülmektedir. Kadının kontrolünü sağlayan en kestirme yol da dinî imgelem yoluyla kutsallaştırılarak sunulan ailenin ve evin içinde bir yaşam tanımlamak olmaktadır. Aynı zamanda bu yaşam, kadının mutluluğu ve genel olarak toplumun esenliği adına da önemli görülmektedir.

Farklı ülke deneyimlerinde muhafazakâr yazın incelendiğinde de aileye yönelik ortak kaygılar dile getirilmekte ve ailenin vazgeçilmezliği noktasında aynı çizgi takip edilmektedir. Kendiliğinden gerçekleşmeyen değişimden duyulan korku ve tepkiden başlamak üzere bu değişimin toplum üzerindeki yıkıcı etkileri ele alınmaktadır. Canlı bir yapıya sahip olduğu ileri sürülen toplum ve kurumlarının bu yıkıcı etkiler nedeniyle karşı karşıya kalacağı muhtemel son benzer bir endişe eşliğinde işlenmektedir. Bu endişenin ya da muhtemel tehditlerin yok edilebilmesinin de aile kurumunun istikrarlı varlığına ve işlevlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirebilmesine bağlandığı görülmektedir.⁹ Toplumsal düzenin devamlılığı adına aile, toplumun merkezine yerleştirilerek yüceltilmekte, ailenin düzeni sağladığı düşünülen hiyerarşi ve

⁹ Andrew Vincent, **Modern Politik İdeolojiler**, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2010; Robert Nisbet, "Muhafazakârlık", **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, Der. Robert Nisbet & Tom Bottomore, Haz. Mete Tunçay & Aydın Uğur, Ankara, Verso Yayıncılık, 1990.

otoritenin "doğal"lığını üretmesi beklenmekte ve böylece "eşitsiz" ilişkiler, "doğal" ve "kutsal" olan ile birlikte sunulabilmektedir. Bu nedenle de ailenin korunmasının önemi yinelenmekte ve geleceğe taşınmasının zorunluluğu üzerinde durulmaktadır.

Türkiye'de muhafazakârlığın gelişiminde de kadın ve aile ile ilgili endişeler, Osmanlı son döneminden itibaren dile getirilmekle birlikte özellikle Erken Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleştirilen modernleşme hamlelerinin eleştirildiği görölmektedir. Kadının kamusal alandaki "yeni" görüntüsü ve modern ailenin doğuşu, çok partili hayata geçişin ardından Türk muhafazakârlarının üzerinde durdukları konuların başında gelmektedir. Kadının evini terk ederek "dışarı çıkışı" başlı başına bir ahlâki çöküntü kaynağı olarak görölmekte ve tam da bu noktada bir "öz"ü hatırlama/"öz"e dönme düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Aile de söz konusu bu hatırlama ya da aktarma aşamasında en önemli toplumsal kurum olarak görölmektedir. Bu nedenle de ailenin korunması ile ilgili talepler, muhafazakâr yazının başlıca konuları arasında yer almaktadır.

Muhafazakâr iktidarların da birincil önceliği ailenin korunması, desteklenmesi ve geliştirilmesi ile ilgili politikalara dair bir çizginin takip edilmesi yönünde olmaktadır. Çalışmada ele alınan Türkiye örneğinde de 2002'de gerçekleştirilen genel seçimde tek başına hükümeti kurabilecek güce ulaşan ve muhafazakâr bir kimliğe sahip olduğunu belirten AK Parti de aileye oldukça geniş yer ayırmakta ve aileyi âdeta politikalarının merkezine yerleştirmektedir. Aile, ilk ve en önemli eğitim kurumu olarak tanımlanmakta ve muhafazakâr ideolojide rastladığımız organizma ve uzuvlar arasındaki ilişki üzerinden toplumun hem canlılığı hem de kurumlarının önemine ilişkin bir söylem geliştirildiği görölmektedir.¹⁰ Parti programında ve daha sonra hükümet programlarında ailenin önemi işlenmekte ve ailenin, toplumun "öz"ünü oluşturan değerlerin ve kurumların gelecek kuşaklara aktarılması misyonuna sahip olduğu vurgulanmaktadır. Partinin muhafazakârlık anlayışında din, gelenek ve ahlâk birlikte değerlendirilmekte,¹¹ toplumsal cinsiyet eşitliğinden ziyade aile ile kadının geleneksel rolleri önemsenmektedir.¹² Bu birlikteliğin etkileri de özellikle toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, eşitsizlik ve aile ile ilgili konularda hissedilmektedir.

¹⁰ **AK Parti 2011 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi**, Erişim adresi: <http://www.akparti.org.tr/site/dosyalar#!/secim-beyannameleri>, Erişim tarihi: 11.07.2016.

¹¹ Ülku Dođanay, "AKP'nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakârlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 62, 1, 2007, s. 72.

¹² Feride Acar & Gülbanu Altunok, "Understanding Gender Equality Demands in Turkey: Foundations and Boundaries of Women's Movements in Gender and Society", **Gender and Society in Turkey The Impact of Neoliberal Policies, Political Islam and EU Accession**, Edited by Saniye Dedeođlu and Adem Yavuz Elveren, London, IB Tauris, 2012.

Nesiller arasında üstlendiği aktarım rolü öne çıkarılan aile, muhafazakâr ideolojinin temel savlarından biri olarak karşımıza çıkan "tarihsel sürekliliğin" sağlanması aşamasında AK Parti için de vazgeçilmez kabul edilmektedir. Kadın politikası ise aile ve bireyselleşme ikilemi içerisinde belirlenmekte ve bu tavrın bir uzantısı olarak kadın politikası, kadın haklarından ziyade çoğunlukla aile ilişkilerine dayanmaktadır ve çocuk yetiştirmede kadınlara verilen rolle ilgili olarak, kadınların güçlendirilmesi sadece aile sınırları içinde önemli sayılmaktadır.¹³

"Güçlü birey-güçlü aile-güçlü toplum" vurgusu öne çıkmakta ve aile, birey ile toplum arasındaki bağı oluşturarak bu bağın sürekliliğini sağlamanın yanında toplumun gücünün ya da güçsüzlüğünün birebir ilişkili olduğu bir kurum olarak ele alınmaktadır. AK Parti'ye göre aile kurumunun varlığı, yapısı, huzuru ve bütünlüğü bizzat toplumun varlığının devamı, yapısının korunması, huzurunun sağlanması ve bütünlüğünün bozulmaması anlamını taşımaktadır. Toplumun merkezine yerleştirilerek korunmaya ve güçlendirilmeye çalışılan aile, "toplumsal hayatın en küçük yaşama ünitesi" olarak tanımlanmaktadır. Gelecek ve gelecekte var olma arzusu, ailenin önemi üzerinden işlenmekte ve toplumsal buhranların da ailenin karşı karşıya kaldığı yapısal problemlerle ilgili olduğu üzerinde durulmaktadır. Toplum, bir yozlaşma ve istikrarsızlık içerisinde ise aile kurumunun işlevini yerine getiremediği ya da getirmekte zorlandığı bir zaman anlatısı ile karşılaşmaktadır.

Toplumun gücünü oluşturduğu ve geleceğini şekillendirdiği ileri sürülen ailenin, diğer toplumlardan farklılaşmayı ve krizlerin atlatılabilmesini sağladığına ilişkin geniş bir çerçeveden yararlanılmaktadır. Özellikle çeşitli düzeylerde zaman zaman ortaya çıkan krizlerin, ailenin alternatifi olmayan özellikleri sayesinde toplumun diğer uzuvlarına yayılmadan üstesinden gelinebildiği fikri öne çıkmaktadır. Yaşanan derin ekonomik krizlere rağmen toplum olarak ayakta kalmanın yegâne kaynağının sahip olduğumuz "sağlam aile yapısı" olduğu vurgulanmaktadır:¹⁴

Yaşanan derin ekonomik sıkıntılara rağmen, toplum olarak ayakta kalmamızı büyük ölçüde sağlam aile yapımıza borçluyuz. Aynı zamanda güçlü bir sosyal güvenlik kurumu olan aile yapımızın sürdürülebilmesi içinde yaşadığımız değişim sürecinde daha da önemli hale gelmiştir. Partimiz, toplumun temeli olan ailenin korunmasına yönelik çabaları destekleyecektir.

¹³ Zehra Yılmaz, "AKP and Its Women Policy in the re-Establishment Process of Authoritativeness in Turkey", **Authoritarian Tendencies in the Middle East Before and After the Arab Uprising**, Edited by Julide Karakoç, Palgrave Macmillan, pp.150-171, 2016, p. 157-158.

¹⁴ **AK Parti 2002 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi**, Erişim adresi: <http://www.akparti.org.tr/site/dosya/59647>, Erişim tarihi: 11.07.2016.

"Toplumsal ve bireysel sarsıntı"ların bertaraf edilebilmesinin de "sağlam aile yapısı" ile ilgili olduğundan bahsedilmekte ve bu aile yapısının toplumsal işlevinin önemi yinelenmektedir.¹⁵ Bu nedenle, AK Parti üzerinde önemle durduğu aile kurumunu yıpratacağını ve ailenin dengesini bozacağını düşündüğü kürtaj, evlilik dışı birliklilikler, boşanmalar, eşcinsel ilişkiler gibi hususlara dikkat ve endişe ile bakmaktadır. Nitekim bu dikkat çeken ve endişe yaratan hususlar başta olmak üzere AK Parti'nin, özellikle 2011'den itibaren ailenin bir kriz içerisinde olduğu ve bu krizlerle bağlantılı olarak bir parçalanma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığından bahsedilmektedir. Bu tehlikenin neden(ler)i aranmakta ve "sağlam aile yapısı"nın yeniden canlandırılabilmesi adına oldukça kapsamlı çalışmalara yer verilmektedir. Sahip olunan "sağlam aile yapısı"nın, yeni birtakım tehditlerle yüzleşmek zorunda kaldığı bahsi geçen çalışmaların tespiti olarak sunulmaktadır. Boşanmalar, aileye ilişkin bakış açısının değişime uğraması, anne ve babanın çocukları üzerindeki etkisinin ya da sahip olduğu önemli işlevlerinin ortadan kaldırılmaya çalışılması bahsi geçen tehditler arasında sayılmaktadır.¹⁶ Ayrıca evlilikten dolayısıyla aile kurmaktan kaçınan ya da evliliği ıleri yaşlara erteleyen bir neslin varlığı da bir diğer tehdit unsuru olarak belirlenmektedir. En önemlisi de aile artık kadın için bir sabır ve tevekkül mekânı olmaktan uzaklaşmaktadır. Kadınlar, ev dışında çalışma yaşamına katılmayı talep etmekte ve bu taleplerini sekteye uğratabilecek aile ile ilgili rollerini ötelemektedirler. Bu da erkek egemenliğinin ve otoritesinin sorgulanmaya başlanarak bir erkeklik krizinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla da dönüp bakılan ve yeniden düzenlenmeye çalışılan da yine kadının yaşamı olmaktadır.

Kadın, ev içindeki yaşamını ve aile içerisindeki konumunu sorgulamakta, eğitim seviyesindeki belirgin artışla birlikte ekonomik bağımsızlığını öncelemektedir. Boşanma davaları incelendiğinde de evliliğin sonlandırılması isteği, çoğunlukla kadından gelmekte ve kadın, "vefakâr" ve "çilekeş" rolünü her geçen gün biraz daha terk etmektedir. Kadın, geçmiş ile kıyaslandığında artık ev dışında çalışmayı, eğitim olanaklarından daha geniş boyutlarda yararlanmayı talep etmekte ve bireysel yaşamına dair beklentilerini dile getirmektedir. Kadının farklılaşan talep ve beklentileri, ailenin kurulmasını ve yeni nesillerin yetiştilmesini geciktirdiği ya da engellediği gibi kurulan ailelerin yıkılmasına, aile

¹⁵ **AK Parti-Parti Programı, V. Sosyal Politikalar, 5.8-Aile ve Sosyal Hizmetler**, Erişim adresi: http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi#bolum_, Erişim tarihi: 11.07.2016; **AK Parti-Parti Tüzüğü, Birinci Kısım Genel Esaslar, Temel Amaçlar 4.11**, Erişim adresi: <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-tuzugu>, Erişim tarihi: 11.07.2016; **AK Parti 2011 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi**, Erişim adresi: <http://www.akparti.org.tr/site/dosyalar#!secim-beyannameleri>, Erişim tarihi: 11.07.2016.

¹⁶ **AK Parti 2011 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi**, Erişim adresi: <http://www.akparti.org.tr/site/dosyalar#!secim-beyannameleri>, Erişim tarihi: 11.07.2016.

üyelerinin birbirinden bağımsızlaşmasına da neden olmaktadır. AK Parti iktidarı da ailenin bozulduğunu düşündüğü yapısını onarma ve aileyi âdeta yeniden diriltme amacı ile sosyal politikalarını belirlemeye çalışmaktadır. Bu onarma ve diriltme işlemini de -ailenin tüm üyelerine yönelik düzenlemeler içerse de- daha ziyade kadın üzerinden gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Kadın, ait olduğu düşünölen mekân olan eve çağrılmaktadır. Bunun için de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, taşra teşkilatları ile birlikte oldukça kapsamlı ve detaylı düzenlemeler yapmakta ve özellikle kadının bu rol ve görevlerini yerine getirebilmesi için teşvik edici önlemler almaya çalışmaktadır. Genel olarak "aile yardımı" başlığı altında toplanan bu yardımlar ile aile üyelerinin aynı mekânda "ev"de yaşamalarının önünde olduğu düşünölen engellerin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Çoğunlukla ekonomik kaynak aktarımı şeklinde gerçekleşen yardımlar, ailenin dağılmasını önleyebilmek adına yürütölen danışmanlık hizmetlerini de kapsamaktadır.

Çalışmada da 2002'de başlayan AK Parti iktidarının muhafazakâr kimliğinin erkek egemen yapının desteğı ile bozulmuş olanı tamir etmeye ve bu onarımı da kadın üzerinden yapmaya çalıştığı argümanından hareket edilmektedir. Bunun için de "aile" kurumuna atfettiğı fonksiyonel yapıdan yararlanarak geliştirdiğı "aile merkezli politikalar" analiz edilmektedir. Çalışmada, yazılı metinler üzerine odaklanan ve bu metinlerden çıkarsama yapabilme açısından çok daha elverişli olan doküman analizi yöntemi kullanılmaktadır. Belirlenen amaca uygun olarak da parti programı, yasal düzenlemeler, seçim beyannameleri, başta Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere AK Parti liderleri ve ileri gelenlerinin açıklamaları, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı¹⁷ tarafından yayımlanan raporlar, aile şûraları, komisyon raporları, kalkınma planları, ulusal eylem planları çalışmanın veri alanını oluşturmaktadır. AK Parti'nin kurumsal yapısının uygulamaları olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nun raporları, planları, şûra kararları, değerlendirmenin temelini oluşturmaktadır. Bunun dışında seçim beyannameleri, parti programı, tüzüğü ve partinin öne çıkan isimlerinin konuşmaları, AK Parti'nin aile politikasının değerlendirilmesinin bir diğör önemli ayağı oluşturmaktadır.

Dört bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde, bir ideoloji olarak tanımlanan muhafazakârlık ve muhafazakârlığın aile kurumuna verdiği önem erkek egemen yapı ile ilişkisi bağlamında tartışılmaktadır. İkinci bölümde, öncelikle Türkiye'de muhafazakârlık başlığı altında muhafazakâr siyasetin Türkiye'deki gelişim seyri üzerinde durulmakta ve AK Parti'nin siyasal kimli-

¹⁷ Türkiye'de 2011'e kadar Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı varlığını sürdürmüştür. 2011'de ise feminist örgütlenmelerin tüm itirazlarına rağmen bakanlığın adı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak değiştirilmiştir. 2018'de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleştirilerek Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adını almış ve 21 Nisan 2021'de ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adı altında yeniden bir değişikliğe gidilmiştir.

ğini şekillendiren siyasal kökeni/geçmişi ve bu geçmişten getirdiği miras irde-
lenmektedir. Ardından AK Parti'nin iktidar yılları boyunca temel yönelimleri,
toplum-devlet-piyasa ilişkileri-gündelik ilişkiler bağlamında yarattığı değişim
tanımlanmakta; partinin ilk ve son döneminde yaşadığı kayış partinin son
dönemine odaklanarak incelenmektedir. Üçüncü bölümde, AK Parti'nin aile
siyaseti analizi bu bölümde iki farklı dönemselleştirme yapılarak açıklanmaya
çalışılmaktadır. 2002-2011 aralığı birinci dönemi oluşturmakta; 2011'den 2018'e
kadar olan aralık da AK Parti'nin ikinci dönemi olarak ele alınmaktadır. Bu-
nun temel nedeni de birinci dönemde aileye ilişkin vurguların yok denecek
kadar az olmasına rağmen, âdeta bir kırılma noktası olarak yorumlanabilecek
2011-2012 Dönemi'nden sonra aileye ilişkin düzenleme arzusunda ve politika-
larında belirgin bir şekilde ortaya çıkan artışla ilgilidir. Bu yeni dönemin sos-
yal politikalarında aile artık neredeyse her şeyin kendisinden başlayarak türe-
diği, bozulduğu ya da mutluluk ve refah kaynağı olduğu temel bir birimdir.
Kadın ise öncelikle bir ailenin içindedir ve annedir. Siyasal iktidarın doğrudan
politikaları olarak izlenebilecek yasal belgelere yansıyan da kadının, anne
olarak değerli kılınması ve övülmesidir. Birinci dönem olarak belirlenen 2002-
2011 aralığında da aile oldukça önemlidir; ancak bu dönemde izlenen Avrupa
Birliği (AB) odaklı siyaset nedeniyle aile daha ziyade söylemlerle şekillendi-
rilmeye çalışılan dolaylı politikaların konusu olmaktadır. Dördüncü bölümde
ise 2019 Aralık'ta ilk olarak Çin'in Wuhan kentinde görülen ve çok geçmeden
tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 virüsünün neden olduğu pandeminin
toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Küresel tehdit
ve tehlike tanımlamalarının, kadın ve aile politikalarına yansımaları incelen-
mekte ve belirginleşen toplumsal cinsiyet karşıtlığı tartışılmaktadır. AK Parti
Hükümeti'nin "toplumsal cinsiyet adaleti" yaklaşımının kadın ve aile politika-
ları üzerinde meydana getirdiği değişim ve ortaya konmaya başlanan "aile
temelli kadınlık" tasavvuru üzerinde durulmaya çalışılmaktadır.